

Хамалі Акрам

аспірант кафедри економіки, організації та управління підприємствами,
Криворізький національний університет

Hamaili Akram

Kryvyi Rih National University

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАДІЙ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

У сучасних умовах світової та української економіки підприємства малого та середнього бізнесу є основою, фундаментом суспільного розвитку, а тому потребують значної уваги до свого функціонування. Однією з проблемних ситуацій, що складається у даній сфері, є невідповідність фінансового забезпечення та стану розвитку таких суб'єктів підприємницької діяльності. У статті доведено, що фінансове забезпечення повинно відповідати конкретній стадії життєвого циклу підприємства. Проведено аналіз існуючих підходів до визначення терміна «фінансове забезпечення підприємств» та запропоновано його адаптацію саме для малого та середнього бізнесу. Наведено прогнозовану концептуальну динаміку витрат та доходів відповідно до кожної стадії життєвого циклу підприємств малого і середнього бізнесу, розроблено загальні принципи їх фінансового забезпечення до стадій життєвого циклу, що наведено у формі матриці.

Ключові слова: фінансове забезпечення, підприємства малого та середнього бізнесу, доходи, витрати, стадії життєвого циклу підприємства.

Постановка проблеми. Як відомо з теорії розвитку підприємств та як ми вже відзначали раніше [9], кожен суб'єкт господарювання проходить певні стадії життєвого циклу. Це є абсолютна істина, яку потрібно враховувати під час фінансового планування та забезпечення діяльності підприємств.

Нами було розроблено авторський підхід до визначення та послідовності стадій життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу [9]. Ми вважаємо, що життєвим циклом підприємств малого та середнього бізнесу є період від прийняття рішення про створення суб'єкта господарювання на основі збору та аналізу відповідної інформації до повної юридичної ліквідації або реорганізації в складі нових підприємств із попередніми чи новими власниками. Наше бачення послідовності стадій життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу наведено на рис. 1.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань фінансового забезпечення діяльності підприємств та питаннями їхнього життєвого циклу займалися багато науковців, найбільш відомі з яких – І. Бланк [1], О. Гудзь [2], Ф. Котлер [3], М. Лемешко [4], О. Матюшенко [4; 5], Б. Мильнер [6], О. Стойко [8], О. Яцух [10], І. Адизес [11], Д. Загорський [12].

Формулювання цілей статті. У зв'язку з тим, що кожне підприємство проходить через відповідні стадії свого розвитку, а форми, методи та обсяги фінансового забезпечення варіюються, виникає потреба в розробленні підходів до цього.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, кожна зі стадій життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу вимагає окремого підходу до фінансового забезпечення.

Однак спочатку необхідно визначитися саме з терміном «фінансове забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу». Згідно з визначеннями, наведеними у [4], «у широкому розумінні поняття «фінансове забезпечення діяльності підприємства» узагальнює сукупність заходів та умов, що сприяють сталому розвитку підприємства шляхом покриття витрат фінансовими ресурсами залежно від розміру виробництва та фінансового становища».

Згідно з [8, с. 55], «фінансове забезпечення – це формування цільових грошових фондів господарюючих суб'єктів у достатньому розмірі та їх ефективне використання».

О.О. Яцух виділяє 14 підходів до визначення поняття «фінансове забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств» [10, с. 52]. У цій же ґрунтовній науковій роботі вченим наводиться авторське визначення терміна «фінансове забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств» на мегарівні – «система організації та здійснення фінансових відносин, спрямованих на формування ефективного механізму залучення у діяльність галузевих підприємств фінансових ресурсів, їх використання з метою отримання максимального прибутку та виконання фінансово-економічних і соціальних функцій як суб'єкта господарювання».

в системі суспільно-економічних відносин країни та світу» [10, с. 56]. На мікрорівні, тобто на рівні підприємств, О.О. Яцук визначає фінансове забезпечення як «процес залучення та використання фінансових ресурсів на основі нормативно-правового регламентованого механізму з використанням дієвих методів, форм залучення фінансових ресурсів, що знаходяться під постійним впливом внутрішнього та зовнішнього фінансового середовища, регулюється державними і ринковими інструментами й важелями» [10, с. 57].

За невеликим винятком сьогодні сільськогосподарські підприємства можна розглядати як представників малого та середнього бізнесу, а отже, наведені визначення є близькими для нашого випадку, тобто для підприємств малого й середнього бізнесу. Тому, беручи до уваги вищевказані визначення, вважаємо, що під фінансовим забезпеченням підприємств малого та середнього бізнесу слід уважати процес формування, залучення та ефективного використання фінансових ресурсів у необхідному розмірі в конкретний момент часу. На нашу думку, цей необхідний розмір визначається саме стадією життєвого циклу, тобто для кожної стадії буде різний розмір необхідних фінансових ресурсів.

Отже, згідно з нашою попередньою науковою роботою [9], першою стадією життєвого циклу підприємств малого й середнього бізнесу є стадія народження ідеї. На цій стадії значних фінансових ресурсів не потрібно. Потрібні консультації з фахівцями та досвідченими людьми, що більше вимагає нематеріальних ресурсів.

Наступною стадією підприємств малого і середнього бізнесу ми пропонуємо вважати стадію визначення. На цій стадії відбувається визначення та формування ідеології, оцінка можливих ринків збуту, видів та типів продуктів (послуг) та потенційних споживачів, розроблення бізнес-плану діяльності підприємства та стратегії його розвитку, побудова організаційної структури та впорядкованість ресурсів майбутнього підприємства, отримання всіх необхідних дозволів, ліцензій тощо. Причому для підприємств малого та середнього бізнесу ця стадія є визначальною, що зумовлюється іноді неможливістю отримання певних дозволів, а це може призвести до неможливості в принципі створення суб'єкта господарювання. Отже, ця стадія на відміну від попередньої вимагає вже більш суттєвих фінансових ресурсів, однак нематеріальні ресурси також важливі. Складання бізнес-плану та розроблення стратегії діяльності є визначальними на цій стадії.

У разі прийняття рішення засновниками та керівниками підприємства про його створення, що базується на реальній оцінці можливостей, ресурсів та перспектив розвитку, настає третя стадія життєвого циклу – стадія створення підприємства. Вона вже потребує залучення суттєвих фінансових ресурсів, які будуть спрямовуватися на створення матеріальної бази підприємства, підбір персоналу, освоєння технологій тощо. Ця стадія характеризується великими витратами та нульовим доходом, тому що підприєм-

ство ще не почало працювати та виробляти продукцію (надавати послуги).

Наступна стадія – стадія старту. Ця стадія характеризується початком виробництва продукції (надання послуг) та отримання перших доходів. Безумовно, доходи будуть мізерними порівняно з витратами у даній та у попередніх стадіях життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу. Однак такі доходи вже є, тобто старт підприємства вже відбувся. «І від того, наскільки цей старт буде успішним, залежить амплітуда рівня розвитку наступних стадій та в принципі їх поява» [9].

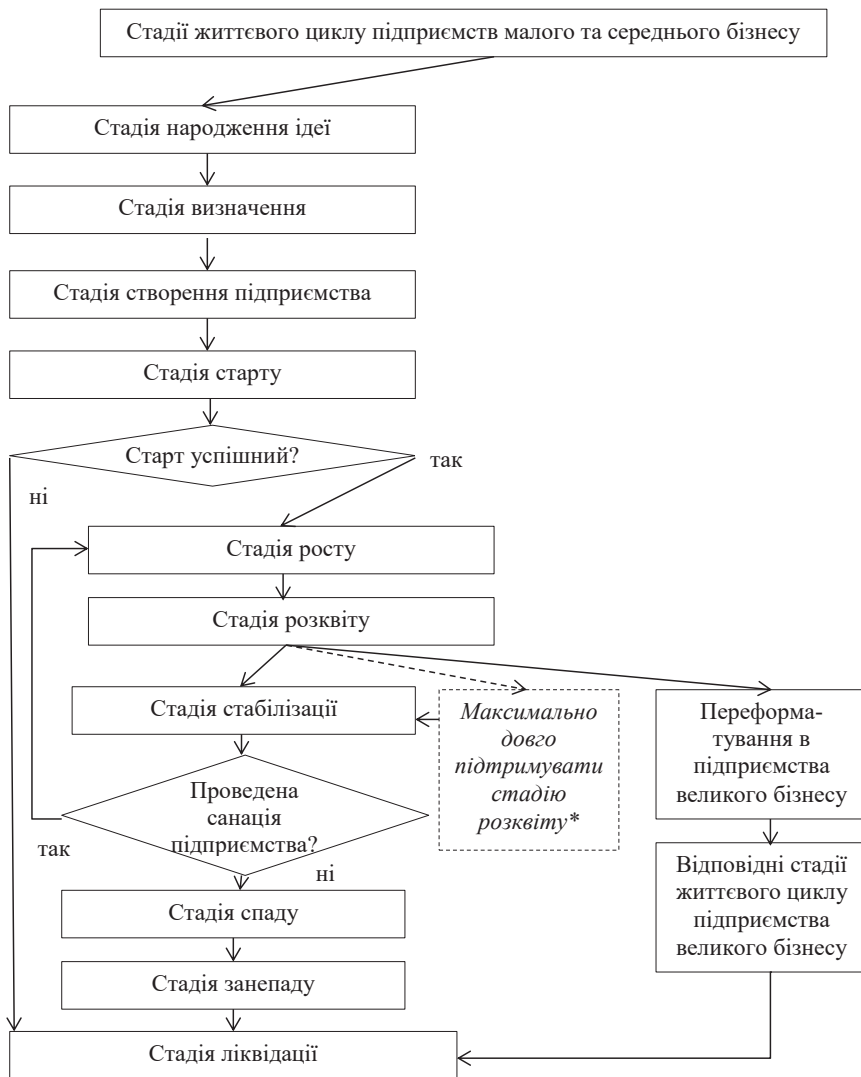
Наступну, п'яту, стадію життєвого циклу нами запропоновано називати стадією росту. Дана стадія характеризується активною діяльністю підприємства, більш-менш сформованими стратегією діяльності, персоналом, обладнанням тощо. З погляду фінансів це перша стадія, в якій доходи перевищують хоча б витрати на цій стадії. В ідеалі доходи повинні перевищити всі витрати з попередніх стадій. Хоча це відбувається не завжди і залежить від ефективності організації та управління підприємством, а також від правильного проходження підприємством попередніх стадій життєвого циклу. Тобто від неординарності та якості народження ідеї (перша стадія), від якісного складання бізнес-плану та розроблення перспективної стратегії діяльності (друга стадія), від правильного створення підприємства (третьа стадія) та від якісного та успішного старту (четверта стадія) суттєво залежить п'ята стадія, стадія росту. Як видно розробленої нами граф-схеми стадій життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу (рис. 1), стадія росту може й не настати, якщо стадія старту буде неуспішною. У цьому разі всі ресурси, витрачені, на попередні стадії, будуть даремними, і підприємство автоматично переходить до стадії ліквідації, на якій здійснюються максимально можливі дії щодо хоча б часткового повернення вкладених коштів (продаж майна, ліцензій, бази клієнтів тощо). У даному разі це може бути найгірший варіант розвитку подій, що зумовлений помилками в попередніх стадіях. У разі відсутності або незначущості помилок підприємство переходить до стадії росту.

Наступною стадією є стадія розквіту. Це стадія, коли досягнуто проектну потужність діяльності підприємства, а рівень прибутковості та ефективності діяльності стає максимальним від моменту народження ідеї. Усе фінансове забезпечення здійснюється за рахунок поточних надходжень і не потребує зовнішнього залучення грошей.

Із погляду управління часом необхідно зробити максимально короткими в часовому проміжку з першої по п'яту стадії життєвого циклу та максимально подо-
вжити стадію розквіту.

Окрім того, як нами вже було зазначено [9], після цієї стадії підприємства малого та середнього бізнесу можуть продовжувати свій розвиток у трьох напрямках:

1. Максимально довго підтримувати цю стадію.

*Пунктирною лінією показана низька ймовірність потрапляння підприємства в дану фазу життєвого циклу.

Рис. 1. Граф-схема стадій життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу

Джерело: власна розробка автора [9]

2. Переформування в підприємства великого бізнесу, тобто масштабування бізнес-ідей із відповідним переходом до іншого життєвого циклу.

3. Угасання діяльності підприємства шляхом проходження через наступні стадії життєвого циклу.

Таким чином, якщо власники та керівництво підприємств малого та середнього бізнесу вирішили не трансформуватися у великий бізнес, вони рано чи пізно будуть проходити через наступні стадії життєвого циклу.

Для того щоб максимально продовжити цю стадію, необхідні зміни в стратегії діяльності підприємства відповідно до існуючих на конкретний проміжок часу економічних умов та кон'юнктури ринку. Безумовно, не останню роль у цьому відіграє правильне фінансове забезпечення функціонування підприємства.

Наступною стадією життєвого циклу малих та середніх підприємств, на нашу думку, є стадія стабілі-

зації, яка характеризується роботою на повну проектну потужність діяльності підприємства та максимальним рівнем прибутковості й ефективності діяльності. Але, як ми вже відзначали [9], цій стадії властиві такі негативні риси: моральне вигорання керівництва та працівників, відсутність збільшення клієнтської бази, відсутність розширення асортименту продукції чи послуг, відсутність упровадження нових технологій тощо. Ця стадія вимагає рішучих дій власників та керівництва щодо нівелювання негативних впливів перерахованих вище чинників. Також потребується відповідне фінансове забезпечення, частина з якого в ідеалі повинна бути спрямована на діагностику, виявлення проблемних місць, оздоровлення та санацію суб'єкта господарювання.

Якщо така санація буде проведена успішно, то є ймовірність повернення підприємства до стадії розквіту або стадії росту з відповідною максимізацією доходів та прибутків.

У будь-якому разі, рано чи пізно підприємство увійде до стадії спаду. На цій стадії надходження від діяльності підприємства суттєво знижуються, однак усе ж вони є вищими за витрати на підтримання діяльності. Безумовно, рівень прибутковості та ефективності діяльності на цій стадії суттєво знижується. Дуже

часто для підприємств малого та середнього бізнесу ця стадія співпадає з відходом від справ засновника підприємства, його ідейного натхненника. Настання цієї стадії є закономірним, однак гострота та амплітуда коливань усіх показників, передусім фінансових, суттєво залежать від правильного проходження підприємством усіх попередніх, особливо на початковому етапі, стадій життєвого циклу.

Передостанньою стадією є стадія занепаду, що характеризується протіканням процесів максимально можливого вилучення ресурсів із поки ще діючого підприємства, втратою практично всіх ринків збуту та клієнтів, звільненням персоналу, розпродажем майна, матеріальних та нематеріальних ресурсів тощо. На цій стадії фінансові надходження від поточної діяльності мінімальні та не покривають усіх витрат. Витрати можуть покриватися за рахунок коштів, отриманих унаслідок виведення виробничих потужностей з обігу

та їх продажу. Залучення нових фінансових ресурсів є недоцільним та недоречним.

І, нарешті, остання стадія життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу – ліквідація, на якій суб'єкт господарювання перестає функціонувати та припиняє повністю свою діяльність. Ця стадія може тривати певний час, що, як правило, пов'язано з юридичними аспектами закриття та ліквідації.

Схематично фінансове забезпечення в розрізі фінансових потоків доходу та витрат стадій життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу наведено на рис. 2.

Наступним етапом нашого дослідження є визначення форм фінансового забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу. Як і з визначенням самого терміну «фінансове забезпечення» (про що ми відзначали вище), так і з визначенням форм фінансового забезпечення сьогодні відсутні єдино визнані підходи. Різні вчені наводять різний перелік таких форм, який включає самофінансування, бюджетне фінансування, кредитування, страхування та інвестування [10, с. 53]. Тому вважаємо за потрібне навести власне бачення із цього приводу. Отже, формами фінансового забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу, на нашу думку, є:

1. Забезпечення за рахунок власних коштів.
2. Забезпечення за рахунок кредитних коштів.
3. Забезпечення за рахунок залучених коштів шляхом надання частки власності підприємства, тобто поява нового співвласника підприємства.
4. Залучення коштів від поточної діяльності.

Конкретний набір форм фінансового забезпечення, безумовно, визначається керівництвом та власниками

підприємства в кожній конкретній ситуації. Однак ми вважаємо за доцільне розробити загальні принципи фінансового забезпечення підприємств відповідно до стадій їхнього життєвого циклу, що наведені у формі матриці (табл. 1).

Таким чином, на кожній стадії свого розвитку підприємство має можливість залучати ресурси з різних джерел. Безпосередній вибір здійснюється виходячи з конкретних умов та обставин. Концептуальні ж підходи із цього приводу нами наведено в таблиці. Безумовно, найбільш оптимальним є використання коштів, отриманих від поточної діяльності. Тобто це доходи вже працюючого підприємства. Однак, як видно з рис. 2, таке використання можливе не на всіх стадіях життєвого циклу, тому необхідне залучення коштів і з інших джерел.

Висновки. У цілому можна зробити висновок, що проблематика фінансового забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу є актуальною, цікавою, необхідною, але, на жаль, недостатньо дослідженою. У роботі ми надали визначення фінансового забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу, під яким рекомендуємо вважати процес формування, залучення та ефективного використання фінансових ресурсів у необхідному розмірі в конкретний момент часу. На нашу думку, цей необхідний розмір визначається саме стадією життєвого циклу, тобто для кожної стадії буде різний розмір необхідних фінансових ресурсів.

Нами розроблено схему фінансового забезпечення в розрізі фінансових потоків доходу та витрат відповідних стадій життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу, а також запропоновано матрицю можливих

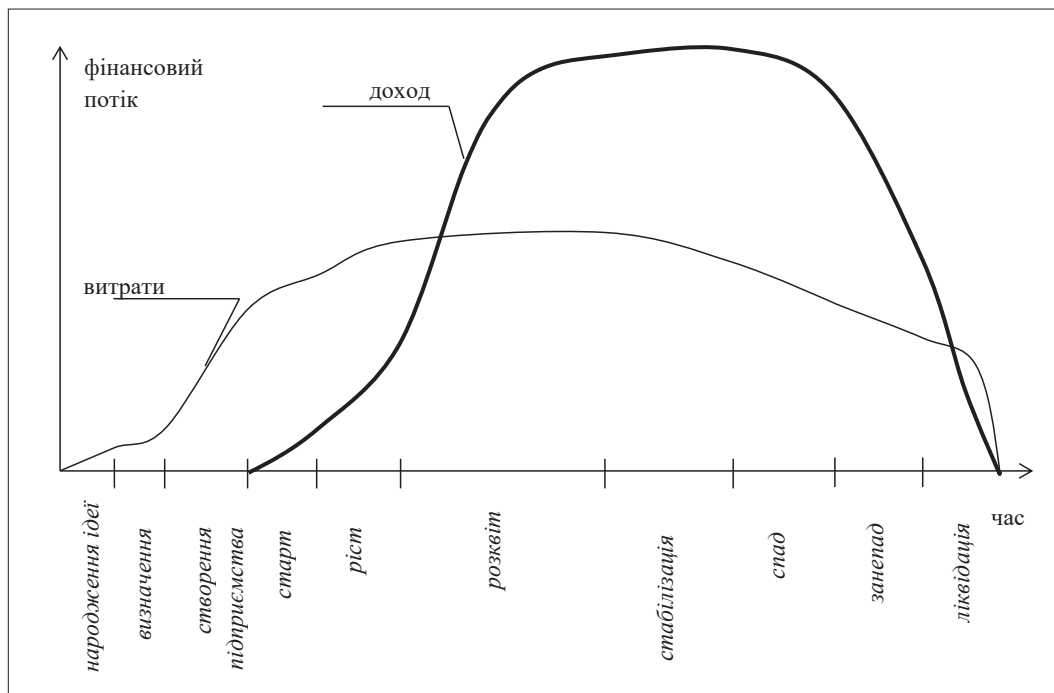

Рис. 2. Схематичне зображення фінансового забезпечення в розрізі фінансових потоків доходу та витрат кожної стадії життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу

Джерело: власна розробка автора

Матриця можливих форм фінансового забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу відповідно до стадій їхнього життєвого циклу

№	Стадія життєвого циклу	Можливі форми фінансового забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу*			
		Забезпечення за рахунок власних коштів	Забезпечення за рахунок кредитних коштів	Забезпечення за рахунок залучених коштів шляхом надання частки власності підприємства	Залучення коштів від поточної діяльності
1.	Народження ідеї	+	-	-	-
2.	Визначення	+	-	-	-
3.	Створення підприємства	+	+	+	
4.	Старт	+	+	+	+
5.	Ріст	+	+	-	+
6.	Розквіт	-	-	-	+
7.	Стабілізація	-	-	-	+
8.	Спад	-	-	-	+
9.	Занепад	+	-	-	+
10.	Ліквідація	+	-	-	+

*Знаком «+» показано можливі та доцільні форми фінансового забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу відповідно до стадій їхнього життєвого циклу, а знаком «-» – недоцільні.

Джерело: власна розробка автора

форм фінансового забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу. Застосування цих розробок на практиці дасть можливість більш якісно здійснювати фінан-

сове забезпечення та управління фінансами підприємств малого та середнього бізнесу, що позитивно відобразиться на ефективності і прибутковості їхньої діяльності.

Список літератури:

1. Бланк И.А. Управление активами. Киев : Ника-Центр, 2000. 720 с.
2. Гудзь О.І. Аналізування сучасних підходів до сутності і структури життєвого циклу підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2011. № 714. С. 52–57.
3. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент: Экспресс-курс. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 496 с.
4. Лемешко М.О., Юрчишена Л.В. Фінансове забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2016. С. 202–208.
5. Матюшенко О.І. Життєвий цикл підприємства: сутність, моделі, оцінка. *Проблеми економіки*. 2010. № 4. С. 82–91.
6. Матюшенко О.І. Проблематика підходів до визначення стадії життєвого циклу підприємства. *Культура народів Причорномор'я*. 2013. № 262. С. 61–67.
7. Мильнер Б.З. Теория организации. Москва : ИНФРА-М, 2002. 558 с.
8. Стойко О.Я., Дема Д.І. Фінанси. Київ : Алерта, 2017. 406 с.
9. Хамаілі Акрам. Удосконалення теоретичних підходів до визначення та стадій життєвого циклу підприємств малого й середнього бізнесу. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 50/2020. С. 72–78.
10. Яцух О.О. Домінанти фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія і практика : дис. ... д.е.н. ; Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. Харків, 2019. 686 с.
11. Adizes I. The Corporate Lifecycle. URL : http://www.adizes.com/corporate_lifecycle_overview.html (дата звернення: 22.02.2020).
12. Zahorsky D. Find Your Business Life Cycle. URL : <http://sbinformation.about.com/cs/marketing/a/a040603.htm> (дата звернення: 22.02.2020).

References:

1. Blank I.A. (2000) *Upravlenie aktivami*. [Asset Management] Kiev: Nika-Tsentr. (in Russian).
2. Gudzy O. I. (2011) Analizuvannya suchasny'x pidkhodiv do sutnosti i struktury' zhy'tyevogo cy'klu pidpry'yemstva. [Analyzing modern approaches to the essence and structure of the life cycle of the enterprise]. *Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». no 714 : Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of development and development problems*. pp. 52–57.
3. Kotler F. (2001) *Marketing menedzhment: Ekspres-kurs*. [Marketing Management: Express Course]. Sank-Peterburg: Piter. (in Russian)

4. Lemeshko M. O., Yurchy`shena L. V. (2016) Finansove zabezpechennya pidpry`yemstv malogo ta seredn`ogo biznesu. [Financial support for small and medium-sized enterprises]. *Bulletin of the Vasyl Stus Student Scientific Society of DonNU*. pp. 202–208.
5. Matyushenko O. I. (2010) Zhy`ttyevy`j cy`kl pidpry`yemstva: sutnist`, modeli, ocinka. [The life cycle of the enterprise: nature, models, evaluation]. *Problems of economy*. no 4, pp. 82-91.
6. Matyushenko O.I. (2013) Problematy`ka pidxodiv do vy`znachennya stadiyi zhy`ttyevogo cy`klu pidpry`yemstva. [Problems of approaches to determining the stage of the life cycle of the enterprise]. *Culture of the peoples of the Black Sea*. no 262, pp. 61-67.
7. Mil`ner B.Z. (2002) *Teoriya organizatsii*. [Organization theory]. Moskva: INFRA-M. (in Russian)
8. Stojko O.Ya., Dema D.I. (2017) *Finansy`*. [Finances]. Kiev: Alerta. (in Ukrainian)
9. Xamaili Akram (2020) Udoskonalennya teorety`chny`x pidxodiv do vy`znachennya ta stadij zhy`ttyevogo cy`klu pidpry`yemstv malogo j seredn`ogo biznesu. [Improvement of theoretical approaches to definition and stages of life cycle of small and medium-sized enterprises]. *Black Sea Economic Studies*. no 50/2020. pp.72 – 78.
10. Yaczux O. O. (2019) Dominanty` finansovogo zabezpechennya diyal`nosti sil`s`kogospodars`ky`x pidpry`yemstv: teoriya, metodologiya i prakty`ka. [Dominants of financial support of agricultural enterprises: theory, methodology and practice]. (PhD dissertation). Kharkiv: Semen Kuznetsov Kharkiv National Economic University.
11. Adizes I. The Corporate Lifecycle. Available at: http://www.adizes.com/corporate_lifecycle_overview.html. (accessed: 22.02.2020).
12. Zahorsky D. Find Your Business Life Cycle. Available at: <http://sbinformation.about.com/cs/marketing/a/a040603.htm>. (accessed: 22.02.2020).

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СТАДИЙ ЖИЗНЕННОГО ЦИКЛА ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА

В современных условиях мировой и украинской экономики предприятия малого и среднего бизнеса являются основой, фундаментом общественного развития, а потому требуют значительного внимания к своему функционированию. Одной из проблемных ситуаций, наблюдаемой в данной сфере, является несоответствие финансового обеспечения и состояния развития таких субъектов предпринимательской деятельности. В статье доказываем, что финансовое обеспечение должно соответствовать конкретной стадии жизненного цикла предприятия. Проведен анализ существующих подходов к определению непосредственно термина «финансовое обеспечение предприятий» и предложена его адаптация именно для малого и среднего бизнеса. Приведена прогнозируемая концептуальная динамика расходов и доходов по каждой стадии жизненного цикла предприятий малого и среднего бизнеса, разработаны общие принципы их финансового обеспечения согласно стадиям жизненного цикла, приведенным в форме матрицы.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, предприятия малого и среднего бизнеса, доходы, расходы, стадии жизненного цикла предприятия.

MAIN FUNDAMENTALS OF FINANCIAL SUPPORT OF THE STAGES OF THE LIFE OF SMALL AND MEDIUM-SIZE BUSINESS ENTERPRISES

In today's global and Ukrainian economies, small and medium-sized enterprises are the foundation, foundation of social development, and therefore require considerable attention to their functioning. One of the problematic situations in this area is the mismatch between the financial security and the state of development of such business entities. The article proves that the financial security must correspond to a particular stage of the life cycle of the enterprise. The analysis of existing approaches to the definition of the term "financial support of enterprises" is carried out. It is revealed that today there are no only recognized and agreed approaches to the interpretation of this economic category among foreign and Ukrainian scientists. Based on the analysis, the author proposes the adaptation of the term "financial support" for small and medium-sized businesses. For each of the proposed stages of the life cycle of small and medium-sized enterprises, the possible scenarios for financing and income generation from current activities are presented. Based on this, an appropriate scheme is constructed that clearly shows the value of the financial flows for each of the stages. The projected conceptual dynamics of costs and revenues according to each stage of the life cycle of small and medium-sized enterprises are presented. The importance of financial security forms is proved and the author's vision of their types for the conditions of small and medium business is presented. It has been determined that management and business owners have to choose the most optimal among these forms of financial security. It is noted that the choice of forms of financial security is made taking into account all the peculiarities of a particular situation. With this in mind, the general principles of financial support for small and medium-sized enterprises have been developed according to the stages of the life cycle, which are presented in the form of a matrix, at the expense of which each business entity can reasonably and carefully choose the sources of financing for his own business. The practical implementation of these developments will enable better provision of financial support and financial management of small and medium-sized enterprises, which will have a positive impact on the efficiency and profitability of their activities.

Key words: financial support, small and medium-sized enterprises, income, expenses, life cycle stages of the enterprise.